

SD 12.12.1991.

Razgovori s Državom

Možda »OBRAČUN ZA STUDENI« Ivana MARTINCA (Književni krug Split, 1991), koji čini osamdesetak dokumenata iz »starog očeva kofera«, i nije knjiga koju »ni u posljednjem stadiju nećemo predati u antikvarnicu«, ali je isto tako izvjesno da ona pruža sasvim dovoljno da bude istrgnuta iz ruku nezahtjevnoga čitaoca

KNJIGE

mo gdje život u svoj svojoj egzistencijalnoj ogoljelosti, zapravo i jedino istinski pulsira, tamo gdje se umjesto velikih bitaka i još većih govora i obećanja, pojavljuje komad crnog kruha, pokoja kobasica, žlica fažola i kupusa, ručak kod Crvenog križa ili, pak, račun »za krpanje gaća koje mi je dao Ivo«. S druge strane, »Obračun...« nam, kroz »prepisku«, kroz »razgovore« Martinčeva oca sa Državom, odnosno njezinim birokratskim aparatom, prikazuje ilice i naličje triju državnih tvorevina: stare Jugoslavije, NDH i poslijeratne, federativne i socijalističke Jugoslavije.

Kronološki poredani, od 1928. do 1967. godine, ti nam dokumenti (razne potvrde, molbe, odluke, rješenja, žalbe, posvjedočenja, predstavke...) — koje je Martinčev otac uredno i brižno sačuvao, a I. M. (samo) »prekucao, kako se ne bi razlikovali 'izgledom' i pridodao tri što ih moj otac, po prirodi stvari, nije mogao arhivirati« — prikazuju također i životni put »glavnog junaka«, najprije žandarmerskog narednika II. klase, potom gospodarstvenog poručnika, i naposljetku, administrativnog manipularanta i revizora-korespondenta, a ništa manje nisu »rječiti« ni kad je riječ o onoj zajedničkoj niti svih društvenih sistema koja u pravilu predstavljaju negaciju svega onog što ostaje nedohvatljivo činovničkim šablonama.

Primjerice, onaj farni komunistički imperativ zvan »moralno-politička podobnost«, pojavljuje se u jednom »posvjedočenju opštine Vrgorske, srez Makarski« iz 1931. godine kojim se posvjedočava da je dotična »gdica« koja

se kani skoro udati, »osoba dobra glasa, neporočna i neprikladna moralnog i političkog ponašanja!« Idemo dalje. U svim dokumentima stare Jugoslavije ekavica je nešto što se podrazumijeva (»dete nema sopstvenog pokretnog ili nepokretnog imanja(!)?), a posebnu draž posjeduje nekoliko dokumenata iz 1948. godine u kojima nailazimo na naredenje Vojne Komande glede iseljenja civila iz jedne »dobro stojeće« zgrade, koju je vojska, u cijelosti, uzela za svoje oficire! Da stvar bude još »čupavija«, dotadašnji su stanari, među njima i Martinčevi roditelji sa dvoje djece, zauzvrat dobili stanove koji su bili »potpuno zapušteni i oštećeni!« A sve to, kako stoji u dopisu gradskog povjereništva za stambene, radi — »javnog interesa!« Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Što se tiče neke birokratske racionalnosti, tu stvari počinju ići silaznom putanjom u poslijeratno periodu, u okviru FNRJ, što prilično jasno daje naslutiti dalji pravac razvoja te države, kojeg smo danas, nažalost, svjedoci. Dokumenti iz 1964. 65. godine počinju govoriti o gubitku originalnih rješenja od strane administrativnih službi, što, barem sudeći iz priloženog materijala u ovoj knjizi, nije bio baš čest slučaj u ranijim državama. Jedan od »bisera« tog perioda govori nam u biti o dostignutom stupnju humaniteta te države, odnosno o položaju pojedinca na ljestvici društveno poželjnih vrednota. Naime, u jednom rješenju u kojem se

Martinčevom ocu ne priznaje pravo na invalidninu radi tjelesnog oštećenja ta se odluka obrazlaže činjenicom da oštećenje nije nastupilo tijekom radnog vijeka, već onog momenta kada ga je ustanovila liječnička komisija! Drugovi očitno nisu baš »prisni« s pojmovima »uzroka«, odnosno »posljedice«.

Najatraktivniji dio »Obračuna...« svakako je posljednji dokument iz starog kartonskog kofera — »obračun za listopad, studeni i prosinac 1966.« — unutar kojeg je Martinčev otac pisarskom revnošću (što mu je, uostalom i bila struka kao državnom činovniku svih triju država koje su ga »zadesile«) bilježio sve vlastite, odnosno utroške svoje obitelji, od primjerice »jedne sijalice za banj i zahod« do »pretplate za Radio«. Na osnovi spomenutog »obračuna«, a posebice njegove posljednje rečenice koja glasi »...i tada počeo jesti« (vjerojatno kod kuće, a ne više u vojsci ili kod Crvenog križa), mogla bi se komotno ispisati čitava »nevidljiva historija« jedne obitelji, koja direktno nije bila u doticaju s velikim datumima povijesti, ali koja je njihovom težinu, na svoj poseban način, i te kako osjetila na leđima vlastite sudbine.

Riječju, gotovo je nevjerovatno koliko i historiografskih i socioloških i politoloških, ali i čisto literarnih potencijala kriju stranice ove knjige, koja je, napomenimo to još jednom, u cijelosti sazdana od dokumenata oca autora ili, ako hoćete, priređivača ovog djela. A upravo je ta konceptualistička, činovničko ogoljela forma čini na neki način posebno prijemčivom za jednu poetiku natopljenu individualnim i univerzalnim, kroz koje se ujedno prelama i različiti ideološki obrasci i kolektivističke utopije.

Sve u svemu, ovo možda nije knjiga koju »ni u posljednjem stadiju nećemo predati u antikvarnicu«, ali je isto tako izvjesno da ona pruža sasvim dovoljno da bude, što bi rekao Mirko Kovač, istrgnuta iz ruku nezahtjevnog čitaoca.

Darko VUKOREPA

»...i tada počeo jesti«

Između onog što se vidi, duboko ispod obrisa i belega vidljive povesti, teći će nevidljiva historija izumrlih rasa i nestalih plemena koja ne zna za kraj«, zapisuje Borislav Pekić u jednoj od priča »Novog Jerusalama«, dodajući nekoliko stranica dalje, da su veliki datumi povijesti skloni da sakriju mafe, »iako život ljudi, pa ponekad i ta povest, od njih, od tih beznačajnih događaja zavisi«.

Knjiga »Obračun za studeni« pruža nam upravo uvid u jedan mali ali dovoljno znakovit rukavac te »nevidljive historije malih datuma koja ne zna za kraj«. Kroz moguću, mada samo prividnu hladnoću svojih osamdesetak dokumenata koje je Ivan Martinac (1938) znani filmski režiser i književnik iz Splita, početkom lipnja 1967. godine, nakon očeve smrti, našao u njegovu »starom, kartonskom koferu«, »Obračun...« nas, s jedne strane, odvodi ta

PROMOCIJE

»Obračun za studeni« Ivana Martinca

SPLIT — Knjiga uglednog splitskog redatelja i svestranog stvaraoca Ivana Martinca »Obračun za studeni« bit će večeras promovirana u dvorani Narodnog sveučilišta u Splitu, Dioklecijanova 7/I. Ovu knjigu-eksperiment, sastavljenu od dokumenata zaostalih za piščevim ocem, a koji svjedoče i o jednom životu i o povijesti koja ga uokviruje, promovirat će književni kritičar »Slobodne Dalmacije« Bože V. Žigo. U uvodu će govoriti o prof. Stjepan Puljiz. Prezentacija će početi u 18 sati. J.P.

SD 12.12.1991.